

Húsz ismeretlen ősemberi telepről.

Az 1901-ben megjelent „Ősemebertani Adatok Erdélyből“ cz. gyűjtéletes lelet-közleményem óta,¹ melyben 17 határozott őstelepet jelentettem be a régészeti irodalomnak, ismét jelentékeny mennyisége gyűlt össze a praehistorikus leleteknek, úgy hogy teljesen megokolt azoknak köztudomásra hozatala által az irodalom részére való mielőbbi értékesítése. A jelen közlemény tárgyát azonban csupán csak az őstelepek, az ősemberi leleteknek e legjellemzőbb forrásai és a praehistorikus emberi életnek e legtanulságosabb helyei képezik, más közleménynek tartván fönn az őstanyákat és szórványos leleteket. Az őstelepek a történelem előtti ember életének homályára a legtöbb világot vetnek, mert a telephelyek megválasztása, az elfoglalt terület nagysága, ennek természeti viszonyai, s főleg a kulturréteg alatt és felett fekvő üledékek, vagyis a földtani viszonyokon kívül ott találjuk a telepeseknek eszköz-, edény-, házi és vadállati konyhahulladék-, kunyhórom-, tűzpad-, ékszer-, bálvány- és cultustárgy-maradványait, szóval egész vagyoniuk és művelődésük minden emlékéit. A telepek adnak az egyes művelődési periodusok lakottsági viszonyairól legmegbízhatóbb statistikát, feltüntetvén ugyanis azt, milyen távolságban alakultak egymástól az őskori néptörzsek telepei? Nyilvánvaló tehát, hogy a telephelyek az ősrégészeti kutatásnak legjelentékenyebb pontjai gyanánt tekintendők s jelentőségük az őskori társadalmi együttélésre nézve azonosnak vehetők a jelenkori községek vagy falvak lényegével.

Bár hazánk földje fölötté gazdag őskori telepekben és egyéb lelhelyekben, mégis oly kevés hányadát ismeri ezideig a

¹ L. Orv.-term.-tud. Ért. 1901. évf. 16—33. lapok.

régészeti tudomány a létezett ősi, névtelen és a népek emlékéből is régen kiveszett falvakkal, s az emberi tudás keretébe vont őstelepeknek is oly kis része van tűzetesen tanulmányozva és a külföldi magasabb igényekhez mérten feldolgozva, hogy valóban a hazafiatlan közönyösség vádját háríthatjuk el magunktól, ha az eddiginél nagyobb lelkesedéssel folytatjuk a hazai földjének régészeti felkutatását és több érdeklődéssel igyekezünk az összes telepek hollétét és a rajtok található leletek alapján azok kulturális viszonyainak megállapítását kifürkészni.

Minthogy az általam feltalált őstelepek rendszeres leírását adni a közel jövőben teljes lehetetlen, a jelen közleményben húsz éjszak-erdélyi őstelepet csupán csak röviden megnevezni és megjelölni óhajtok, hogy a jelentékeny idővesztés és fárasztó nyomozások árán felfedezett ezen újabb őstelepek — mint a történelem előtti korok és telepminőségük kérdésének szempontjából már tisztázott eredmények — mielőbb irodalmi közhasználatba juthassanak. A közlésre került őskori telepek a következők:

1. *A „Podur“ őstelep Drág mellett.* (Kolozsom.) A falutól délre 1 km. távolban a Kolozsvárra vezető régi és új út összehalálkozásánál, a régi út két oldali árkainak kiásásakor számos ősemberi tárgyat hánytak ki a felületre, a hol a sűrűn jelentkező szép vörösre égett agyagrögök és edénycserepek nyomán 1902. VI/30-ki útamban a helynek őstelep jellegét sikerült megállapítanom. Igen gyakoriak itten az ősi kunyhótapasz-rögök.

2. *A „Bulbuk“ őstelep Drág határán.* (Kolozsom.) A községből a gr. Bethlen tanyára vivő szekérúton m. e. 3 km. távolra, az út jobb felén egy Dny.-ról—Ék.-re lejtő alacsony terrasse szántóföldjein végzett nyomozásom közben (1902. VI/30.) neolith őstelepre bukkantam, a melyet a határ nevéből Bulbuk telepnek neveztem el. A telepet 2 oldalán a hasonló nevű 2 kis esermély határolja, s ezek a telep alatt a Siris patakba folynak.

3. *A magyar-gorbói „Erdő alatti telep.“* (Kolozsom.) Lészai Ferencz magyar-gorbói birtokos úr szivességéből jegyezhetem ide ezen praehistoricus telephelyet, a mely a községtől egyenesen délre másfél km. távolságra az erdő alatti Dosz nevű terrasse szántóföldjein fekszik és a felületen heverő régi cseréptöredékek árúlják el egykori létezését. A lelhelynek felszíni kutatását 1902. V/17-én végeztem s ezen alkalommal két drb. vassalak-rögöt is találtam.

4. *Vista* (Kolozsom.) *„Palota őstelep“.* A községtől északkeletre, a Nádas p. jobb partján, a Dorgó-pusztához tartozó „Palota“ nevű

terrasseon 1900. X/7-én egy terjedelmes őstelepet fedeztem fel, melynek felszántott talaján igen sok őscserép hever. A vasúti őrház közelében, a dombon hajdan egy római épület is állott, a melynek alapfalából időnként kő- és téglatöredékeket szántanak ki s éppen ezekről nyerte a Palota nevezetet. Az őstelep fémkori culturájú.

5. *Magyar-Nádas* (Kolozsm.) „*Hegyes telep*“. Dr. Koch Antal egy. tnr. úr „Erdely ősemlős maradványai és az őseemberre vonatkozó leletei“ cz. becses értekezésének B. 60. sz. a.¹ egy ép serpentin baltát tett közzé. E tárgy közelebbi lelőhelyének kinyomozása czéljából tett útamban 1902. V/4-én a „Hegyes“ nevű határon egy új őstelepre akadtam, a melyet a szarukő vágószerek és az obsidián szilánkoknak gyakorisága jellemeznek. A telep neolithos cultura.

6. *Hideg-Szamos* (Kolozsm.) „*Várhegyi (Csetátye) őstelep*“. A Hideg- és Meleg-Szamos összefolyása között emelkedő, m. e 700 m. magas hegyplateaun egy nagy területű és gazdag őstelep létezett, a melyet mint az idézett adattár 1. sz. alatt közölt szórványos lelőhelyet 1900. VII/21-én felkerestem és ezen megfigyelés alkalmával őstelepnak minősíthettem. A hegy széles tetősíkján heverő nagyszámú prachistoricus edénycserepekből következtetve a népmonda ide Gelu várát tételezi fel s innen kapta a hegy a „Csetátye“ (Várhegy) nevezetet.² A telep keramikájának és culturájának érdekes voltát emeli a telep tekintélyes magassága is.³

7. *Pusztá-Szt.-Miklós* (Kolozsm.) „*Szamosparti őstelep*“. 1901. VIII/24-én dr. Finály Gábor fővárosi tnr. társaságában a község délnyugati végének közvetlen közelében, a Szamos jobb parti terrasseán római épületmaradványok nyomozása közben egy sajátlagos culturával bíró prachistoricus telepet találtam, a melyen azóta ásatásokat is végeztettem. Culturájára nézve megegyezik a szamosújvári-petrisi és a hideg-szamos-várhegyi őstelepek típusaival.

8. *Apahida* (Kolozsm.) „*Tóparti őstelep*“. E tanúlságos lelhely a falutól keletre eső Darvas-tó északi partján fekszik a tó vizétől csupán csak a mezőségi országút által elválasztott magaslat tetősíkján. 1898. X/30-án czélzatos kutatás szándékával bejártam a Dasvas hegy tetejét s ekkor bukkantam reá a felszínen talált cserepek alapján. A leletek jellegei szerint a telep bronzculturális.

9. *Apahida* (U. o.) „*Paduritia telep*“. A Szamosvölgy jobb parti szegélyét képező 405 m. magas Paduritia hegy fensíkján őstelep van, a melyet 1897. III/18-án végzett nyomozó kirándulás alkalmával fedeztem fel. Kőeszközein kívül főleg obsidián szilánk-

¹ L. Erd. Múz. egyl. Évk. Új folyam 5. sz. (1876.) pag. 138.

² L. Kőváry László: Erdely Régiségei és Történelmi Emlékei. Kolozsvár, 1892. pag. 64.

³ L. Új speciális térkép. (1 : 75,000) Zone 19. Col. XXIX. Torda lapját.

jainak bőségeről nevezetes. A hegytetőn egy római major kőépületének romjai is láthatók, a melyet dr. Finály Gábor tnr. 1900. aug. havában felásatott.¹

10. *Apahida* (U. o.) „*Réti őstelep*“. A falu É. É. K.-i oldalán, a sz. v. vasút és a zsuki vicinális út keresztezésénél, a Paduritia hegy lábát alkotó terrasse érdekes történelem előtti maradványokat rejtett magában. A szántóföld felszínén heverő cserépdarabok már 1896-ban felhívták figyelmemet a helyre nézve s azóta az itten nyitott kavicsbányászat folytán egy tanulságos őstelep és egy Tènekori érdekes urna temető jutott napvilágra, a melyből a vezetésem alatt eszközölt ásások k. b. félszáz sirt hoztak napvilágra. Ugyanitt a Tène-kort követő római cultura edényeserepei is kerültek elő.

11. *Zsuki erdő melletti őstelep*. (Kolozm.) Apahida és Felső-Zsuk között az erdő délfelőli oldalához csatlakozó terrasseról Molnár Sándor IV. el. oszt. tanítványom egy átfúrt kőszerszám töredékét és 2 obsidián szilánkot hozott. Az első adattár szórványos leleteinek 17. sz. a. közöltem innen 3 drb. quarz törökövet.² 1901. IX/28-án tett útamban őstelepnek constatáltam. A hely br. Petricsevich Horváth Kálmán úr tulajdona.

12. *Felső-Zsuk* (Kolozm.) „*Sztanistyatelep*“. Apahidától Bonczhidáig a Szamos jobb partját egy gyönyörű dilluviális terrasse kíséri, rajta a praehistoricus lelőhelyek teljes sorozatával. A terrassenak a Felső-Zsukra vivő szekérút és a malomárka közötti, a malom közé eső szakaszán az 1898. XI/25-én őskori lelőhelyek kutatása céljából tett kirándulás egy bronzkulturális szép telep feltalálásával jutalmazott meg.³ A jelenleg szántóföldnek használt ősi telephely a br. Petricsevich Horváth Kálmán birtoktagját képezi.

13. *Kötelandi őstelep*. (Kolozm.) A helységtől nyugatra a Gyéres patak völgyének egy baloldali, — a Dealu Zsiilor nevű — fensikjén 1900. VIII/29-én telepet ismertem föl azon kőbalta lelőhelyének felkeresése közben, a melyet a zsuki körjegyző volt szíves nekem ajándékozni. A hegytetőn többször akadtak kőesz-közökre.

14. *Alsó-Zsuk* (Kolozm.) „*Gyéres telep*“. Az Alsó-Zsuk és Bonczhida helységek között elhúzódó Pados nevű párkánysík legkeletibb pontján a Gyéres patakra tekintőleg egy kisebb telep volt az őskorban, melynek nyomaira a Lá Isvoru nevű helyen 1900. XI/29-én bukkantunk reá a bőven heverő edényeserepek alapján.

15. *Kis-Jenői telep* (Szolnok-Dobokam.) A lónai és lozsárdi patakok völgyei között kinyúló földnyelv előfokának terrasseán egy

¹ L. Két római épületről Apahidán“. Arch. Értesítő. 1801. évf. 239—250 lapon.

² L. idézett helyen.

³ Új speciális térkép. (1:75,000) Zone 18. Col. XXIX. Kolozsvár lapját.

neolith kori őstelep létezett, a melyet 1900. II/27-i gyalogútamban ismertem meg. A tetősík neve Podgyerei.

16. *Nagy-Iklód* (Szolnok-Dobokam.) „*Szamosparti telep*“. A községtől É. K.-re, az állami út és a Szamos f. medre között a Girolt felől jövő patak torkolatán alúl elterülő völgylapályban a tordosival analog jellegű neolith-kori telepet fedeztem fel 1900. VII/2-án. A telep nagyobb része a sz. v. vasút keleti felén van. A hely Montbach Sándor nagyiklódi birtokos úr tulajdonához tartozik.¹

17. *Bonc-Nyires* (Szolnok-Dobokam.) „*Boztyás őstelep*“. E községbeli lakosok közül többen és gyakran hangoztatták előttem Boztyás nevű határban lelhető vastag edénycserepeket. Ebből kifolyólag 1902. III/27-én kimentem a helyszínére, nevezetesen: a a községtől délre, a széki tó éjszakai végének közelében a Válea Salului egyik keletfelé nyíló kis mellékvölgyébe és az ott lefolyó esermely jobbparti szántóföld terrasscán a telepet megtaláltam.

18. *Czege* (Szolnok-Dobokam.) „*Tóparti őstelep*“. A Hodostó nyugati partján a gróf Wass Jenő úr birtokát tevő tagban Herepei Károly nagyenyedi Bethlen főiskolai tanár 1887-ben a Mezőségen tett útja alkalmával egy érdekes neolithikus telepet fedezett fel s több őskori tárgyat szállított innen a főiskola gazdag múzeumába, de a lelhelyet nem írta le. A telepet magam is többször látogattam meg s eszközöltem gyűjtéseket és megfigyeléseket.

19. *Magyar-peterdi telep* (Torda-Aranyosm.) A falu és a tordai hasadék között emelkedő haránthegy (Kruča Tyéji) Peterd felőli oldalán, a Hesdát patak jobb parti szántóföldjein felbukkanó esereptöredékek őskori telephelyet árulnak el. Ugyanottan egy római épület alapfalait túrták fel a még megmaradt kőanyagért kapzsi földtulajdonosok.

20. *Várfalva* (Torda-Aranyosm.) „*Fütyer őstelep*“. Várfalva mögött a Székelykő előhegységének közvetlenül a falu mellett emelkedő legmagasabb orma Fütyer néven széles körben ismeretes. A 600 méternyi magas hegynek m. e. 2000 lépés kerületű szép tetősíkján őstelep, valamint legnagyobbszerű őskori földváraink egyike létezett. Minthogy sem Orbán Balázs, sem Téglás Gábor nem jelzik a Fütyernek telepminőségét, azt e sorokban magam kívánom köztudomására hozni.¹ E település már kétségtelenül fémeulturális.

¹ L. Orbán B.: A Székelyföld leírása. V. kötet. Pest, 1871. pag. 178—79. és Téglás G.: Az erdélyi medenzeze őstörténelméhez. Orv.-term.-tud. Értesítő. 1887. évf. Különlenyomat 30—31. lapon.